

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију
и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

Методе процене у специјалној едукацији и рехабилитацији

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд
2018.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И
РЕХАБИЛИТАЦИЈИ”**

Београд, 24. децембар 2018.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2018.

„МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

научни скуп националног значаја
Београд, 24. децембар 2018.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредник:

Проф. др Гордана Одовић

Рецензенти:

Проф. др Драгана Маћеших-Петровић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Весна Жигић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Јасна Хрнчић, Факултет политичких наука – Универзитета у Београду

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова је публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-120-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну
едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 13.12.2018. године,
Одлуком бр. 3/157 од 14.12.2018. године, усвојило је рецензије рукописа
Зборника радова „МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ
ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима
подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

МЕТОДЕ И ИНСТРУМЕНТИ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ

Драгана МАЋЕШИЋ-ПЕТРОВИЋ, Јасмина КОВАЧЕВИЋ, Александра ПАНТОВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Основни циљ овог дескриптивног истраживања односи се на оквирни приказ метода и техника процене у специјалној едукацији и рехабилитацији. Приказ је базиран на избору техника процене неопходних у свакодневном раду дефектолога. Наведене технике процене примарно су фокусиране на развојне области говора и језика, когнитивних и сазнајних аспеката развоја као и постигнућа у едукацији. Финалним прегледом предложеног дијагностичког инструментаријума, усмереног ка методама процене у специјалној едукацији и рехабилитацији, указано је на интенцију аутора да на једном месту покуша да обједини ову разнородну и широку област.

Кључне речи: *методе, технике, процена, едукација, рехабилитација*

УВОД

Основни циљ овог дескриптивног истраживања односи се на оквирни приказ метода и техника процене према варијетету потреба у специјалној едукацији и рехабилитацији. Приказ је базиран на избору техника процене неопходних у свакодневном раду дефектолога без обзира на тип установе у којој се дијагностички и рехабилитациони процес одвија. Наведене технике процене примарно су фокусиране на развојне области говора и језика, когнитивних и сазнајних аспеката развоја као и постигнућа у едукацији и део су ширег приказа датог у ранијим радовима аутора (Маћешкић-Петровић, 1997, 1998).

Овим је указано на значај избора дефектолошког методолошког оквира техника процене које се примењују индивидуално

у складу са појединачним потребама сваке индивидуе обухваћене процесима дефектолошке дијагностике, едукације и рехабилитације као и типичне популације која у инклузивним условима такође представља знајан фокус интересовања професионалаца различите вокације и професионалног усмерења. Наведено истраживање најпре започињемо са техникама процене говора и језика (Adamovich, Henderson, Auerbach, 1985; Маћешкић-Петровић, 1997, 1998; Ковачевић, Славнић, Маћешкић-Петровић, 2010), а даљим дескриптивним поступком истраживања обухватиће се сазнајне и когнитивне компоненте едукације и рехабилитације (Caruso, Lanquairand, Berard, 1980, Bauker, Bouros, 2000; Janzen, 2003; Pierangelo, Giuliani, 2018).

О МЕТОДАМА И ТЕХНИКАМА ПРОЦЕНЕ

Прескриптивни тест постигнућа у читању (ПРПТ): скала за дијагнозу дислексије, Фудала, 1978) *(Test of reading performance test -PRPT, Fudala, 1978)*

Овај стандардизовани и веома лак за употребу дијагностички инструмент процењује способности читања као и артикулационе обрасце са типичним грешкама које се у процесу читања могу појавити и указати на могуће присуство дислексије. Резултати теста детрминишу на који начин испитаник користи визуелно и аудитивно модахре информације у процесу читања. Скала се примењује индивидуално у трајању од неколико минута, а презентирају се речи на картицама и листама које испитаник треба да прочита. Добијени скорови конвертују се у еквиваленте едукативног нивоа читања који су основа идентификације и класификације испитаника у једну од четири могуће групе тзв. читача:

- I - нормални читачи,
- II - читачи са аудитивним сметњама,
- III - читачи са визуелним сметњама,
- IV - читачи са аудитивним и визуелним сметњама.

Ове информације, као и могућности теста да укаже на индивидуалне квалитативне карактеристике способности читања сваког појединог испитаника, веома су корисне у формулисању индивидуалних планова и програма едукације као и у одредивању програма третмана. Овај тест стандардизован је на више од 2000 испитаника и садржи високу интерну конзистенцију, висок ниво тест-ретест релјабилности као и високу корелацију са

осталим тестовима читања и висок степен слагања између очекиваног и постигнутог еквивалента нивоа едукације. Овај мерни инструмент препоручује се свим дефектолозима и наставницима који на брз и економичан начин желе да процене квалитет читања и обаве screening код суспектних сметњи читања (Fudala, 1978; WPS, 1978; Маћешић-Петровић, 1997, 1998; Alexander Graham Bell Association, 2007; Ковачевић, Славнић, Маћешић-Петровић, 2010).

Детроит тест спремности за учење: трећа ревизија (ДТЛА-3) (Хамил, 1991) *(Detroit Test of Learning Abilities, Hammill, 1991)*

Детроит тест спремности за учење је ревизија и рестандардизација из 1991. године која је намењена деци узраста 6-17 година која су дефицијентна у општој или специфичној спремности за учење. Овај тест изванредно је ефикасан у дијагностиковању сметњи учења, а базиран је на детаљном профилу 11 субтестова:

<i>Субтест</i>	<i>Процењене способности</i>
речи опозити	речник
дизајн секвенце	визуелна дискриминација
имитација	граматик
реченица	
и меморија	
замењена слова	
конструкција	присећање редоследа,
приче	аудитивно
репродукција	препричавање приче
дизајна	
базичне	цртање по сећању
информације	
симболичке	знање свакодневних
релације	чињеница
делови реченица	резоновање, визуелно
делови приче	понављање речи
сликовни	организација смисаоних
фрагменти	сегмената

Ови субтестови пружају увид у 16 композитних скорова као што су прекорачени композити, оптимални композитни ниво, вербални и невербални композити, композит пажње и редуковане пажње, композит моторике и редуковане моторике и сл. Субтестови и композитни резултати могу се редефинисати у облику стандардних скорова, перцентила и узрасних еквивалената. Овај тест нормиран је на узорку од 2500 испитаника из 36 америчких држава (Lewis, Aiken, 2004).

Тест аудитивно-перцептивних способности – ТАПС-Р (Гарднер, 1994)

Test of Auditory Perceptual Skills-Revised (TAPS-R) (Gardner, 1994)

Ова дијагностичка батерија корисна је у откривању тешкоћа аудитивне перцепције, проблема говора и/или сметњи учења код деце чији се узраст креће од 4 до 12 година. Тест процењује следеће области аудитивног функционисања:

- аудитивна дискриминација,
- аудитивно/секвенцијална меморија,
- аудитивна мемеорија за речи,
- аудитивна меморија за реченице,
- аудитивна интерпретација налога,
- аудитивно процесирање (базира на учењу и мишљењу).

Наведени субтестови примењују се индивидуално, а у тест-процедуру укључена је и могућност примене Скале процене хиперактивности која се даје родитељима са циљем откривања оних облика понашања који могу утицати на резултате на тесту. Сирови скорови конвертују се у “стенајн” (stanine или стандард нине скала која

представља сажети вид Т-скале), перцентиле, еквиваленте аудитивног узраста и аудитивне стандардне скорове за сваки субтест појединачно.

Нижи ниво функционисања у било којој испитаној области развоја указује на могућност појаве сметњи развоја говора и/или школских вештина и способности. Тест могу користити без посебне професионалне едукације наставници, психолози, дефектолози (нарочито логопеди) и сви специјалисти који се баве учењем и развојем деце (Goodman, Wittenstein, 2003; Маћешић-Петровић, Вучинић, Јаблан, Ешкировић 2005; Маћешић-Петровић, Вучинић, Јаблан, Ешкировић, 2006).

Развојни профил ИИ – ДП II (Г. Алперн, Бол, Шерер, 1986) Developmental Profile II – DPII, (Alpern, Boll, Shearer, 1986)

Са овим тестом могуће је обавити скрининг дечјег развоја у пет кључних области у трајању од 20 до 40 минута. Тест укључује 186 ајтема при чему сваки описује појединачну способност. Испитивач једноставно записује да ли је дете овладао способношћу која се наводи у оквим ајтема. Применом скала добијају се следећи скорови:

- *скор физичког узраста*
фина и груба моторна координација, јачина, снага, флексибилност и секвенцијалне моторне способности;
- *скор узраста у активностима самопомоћи*
способност самосталног живљења у средини – исхрана, облачење, рад и брига о себи и околини;
- *скор социјалног узраста*
интерперсоналне способности, емоционалне потребе и начин који презентира односе

детета са дмговима, рођацима и осталим одраслим лицима;

- *скор школског (академског) узраста* интелигенција и способности неопходне за школско постигнуће;

- *скор комуникационог узраста* експресивне и рецептивне способности комуникације укључујући и писани, усмени и гестовни говор.

Применом овог теста веома брзо је могуће открити заостајање у развоју применом појединих или свих скала овога теста. Тест омогућује мчну обраду података као и могућност компјутерске примене, обраде резултата и интерпретације. Овим тестом могуће је поредити развој детета са осталом децом истог узраста. Тест је независан од расних и полних утицаја што га чини веома пожељним у процени дечјег функционисања (Goodman, Wittenstein, 2003).

***Школско издање – АБС – С 2
(Ламберт, Леланд, Нихира 1992)
(Educational Edition ABS – S 2,
Lambert, Leland, Nihira, 1992)***

Верзија је намењена процени понашања у школским условима, а омогућује испитивање дечје независности, социјалних способности и потреба за специјалним програмом. Тест омогућава формулацију адекватнијег едукативног прилаза деци која похађају школе намењене популацији са сметњама развоја и веома је користан у евалуацији функционалног нивоа деце са менталном ретардацијом, развојним проблемима и аутизмом.

Школско издање процењује исте способности и домене понашања који су претходно наведени у верзији за институционално смештене испитанике, а обрада

података такође је иста као и предходно наведена процедура. Норме су базиране на два узорка: једном, који је обухватио 1000 деце са сметњама развоја која похађају школске установе и дмгом, од 1000 испитаника који немају сметњи, а обухваћени узраст креће се од 3 до 16 година. Уз скалу је приложен микро компјутерски софтвере програм за примену теста и обраду резултата (Aiken, 2004).

***Ревидирани Токен тест – РТТ
(Мек Нил, Прескотт, 1996)
(Token Test Revised – RTT,
McNeil, Prescott, 1996)***

Ревизија Токен теста аутора омогућава ефикасну у валидну процену аудитивних сметњи удружених са поремећајима вербалног функционисања, афазације и тешкоћа у учењу.

Компонован је од 10 субтестова и може се индивидуално применити у трајању од 30 минута. Од испитаника се захтева да изврши серију налога које обухватају манипулације са различито обојеним фигурама у простом. Тест директно процењује аудитивну краткотрајну меморију, разумевање реченица различитог типа и трансформација, разумевање специфичних лингвистичких елемената и разумевање одређених семантичких релација. Скорови и профил анализа расветљавају глобалне функције пажње, аудитивну пажњу и темпорално секвенцирање. Тест је стандардизован на три групе узорка – на испитаницима просечне популације и пацијентима са лазијама леве и десне хемисфере. Тест се са великим успехом може применити и у популацији деце са сметњама учења као и код афазичних пацијената (Aiken, 1996; Maddox, 2003; Pierangelo; Giuliani, 2018).

**Скрининг тест способности
неопходних за едукацију СТЕПС
(Смит, 1984)**

**(Screening Test of Educational
Abilities, Smith, 1984)**

Тест спада у предшколски скрининг инструмент, а може се применити и у почетним фазама едукације према потребама високо ризичне категорије деце. Тест је независтан од функционисања на предшколском узрасту, пнижа могућности примене кућног упитника за родитеље, идентификује децу са ризичним развојем, а захтева 8-10 минута за тестирање сваког појединог детета.

Овај тест испитује 5 области развоја као што су интелектуалне способности, вербалне способности информисања, когнитивне стартегије, моторне способности и ставове у ситуацији учења.

Од деце се захтева извршавање налога који обухватају копирање облика и речи, идентификацију боја, класификацију објеката, праћење и извршавање налога, памћење бројева. Већина деце са задовољством учествује у овим активностима, па је тест због тога веома занимљив и економичан за употребу. Тест пружа могућност формулисања два сепаратна збирна извештаја – један за школу и други за родитеље. Обе форме извештаја презентирају се у виду есеја и нису засновани на бројевима и статистичким показатељима као симболима комуникације који су најчешће заступљени у тестовним извештајима. Тестом су такође пружене могућности компјутерске обраде и интерпретације резултата. Овај инструмент процењује способности које су у директној релацији са успешним школским функционисањем па је едукативно релевантан и његова примена се препорачује

пре поласка у И разред основне школе као тест спремности (Mangieri, Staley, Wilhide, 1984).

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Финалним прегледом предложеног дијагностичког инструментаријума, умереног ка методама процене у специјалној едукацији и рехабилитацији, указано је на интенцију аутора да на једном месту покуша да обједини ову разнородну и широку област, неопходну у свакодневном раду дефектолога, како у оквиру научног приступа овој области тако и у оквиру практичног рада дефинисаним потребама професије. Рад је базиран на избору аутора, а шири концептуални оквир овог истраживања приказан је у ранијим радовима аутора текста (Маћешић-Петровић, 1997, 1998).

ЛИТЕРАТУРА

- Adamovich, J., Henderson, A., & Auerbach, S. (1985). *Cognitive Rehabilitation of Closed Head Injured Patients*. San Diego: Taylor & Francis, College-Hill Press, Inc.
- Aiken, L. (2004). *Assessment of Intellectual Functioning*. New York: Plenum Press.
- Caruso, C., Lanquairand, M., & Berard, M. (1980). *The Thinking Skills Workbook: A Cognitive Skills Remediation Manual for Adults*. Baltimore: University Park Press.
- Goodman, S., & Wittenstein, S. (2003). *Collaborative assessment: working with students who are blind or visually impaired, including those with additional disabilities*. New York: AFB Press.
- Kovačević, J., Slavnić, S., & Macesic-Petrovic, D. (2010). Treatment and speech-language development at the children with hearing impairments. WCPCG-2010, Procedia Social and Behavioral Sciences

5, Elsevier Ltd.: 163–169. ISSN 1877-0428 doi:10.1016/j.sbspro.2010.07.066 Available online at www.sciencedirect.com

Maćešić-Petrović, D., Vučinić, V., Jablan, B., & Eškirović B. (2005). *Attention in visually impaired children*, International Congress Series, Volume 1282, VISION 2005, Proceedings of the International Congress held between 4 and 7 april 2005, www.sciencedirect.com., London, pp. 635-939.

Maćešić-Petrović, D., Vučinić, V., Jablan, B. & Eškirović B. (2006). *Adaptation of the test material for screening cognitive abilities at the children with visual impairments*, Proceedings of the III ICEVI Balkan Conference Transition of Education and Rehabilitation, pp. 553-559, Beograd.

Маћеших-Петровић, Д. (1998). *Лака ментална ретардација-когнитивно и праксичко функционисање*. Београд: Фондација Андрејевић.

Маћеших-Петровић, Д. (1997). *Прогностичка вредност развоја когнитивних и праксичких функција као критеријума успешне едукације и третмана лако ментално ретардиране деце*, Докторска дисертација одбрањена на Дефектолошком факултету 1997, Универзитет у Београду.

Maddox, T. (2003). *A Comprehensive Reference for Assessments in Psychology, Education, and Business*. Austin: Pro-Ed.

Mangieri, J., Staley, N. & Wilhide, L. (1984). *Teaching Language Arts: Classroom Applications*. New York: MacGraw-Hill

Pierangelo, R. & Giuliani, G. (2018). *The Special Educator's Comprehensive Guide to 301 Diagnostic Tests*. Burlington: Wiley Publ.

Reynolds, C. & Fletcher-Janzen, E. (2002). *Concise encyclopedia of special education*. New York: John Wiley & Sons.

The Alexander Graham Bell Association for the Deaf (2007). *Auditory Memory Training Exercises*. Washington: Volta Palce

METHODS AND INSTRUMENTS OF EVALUATION IN SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

Dragana Maćešić-Petrović, Jasmina Kovačević, Aleksandra Pantović
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Abstract

The aim of research was to determine the methods and technics of evaluation neuropsychological processes and functions, necessary for achievement in special education and rehabilitation. We assessed the technics of evaluation of the speech, language, cognitive and educational capacities. Final concenteration point out the intention of authors to bring up these rich area into the one consist aspect of diagnostical procedures.

Key words: *methods, technics, evaluation, education, rehabilitation*